

MARGARET MEADOVÁ (1901)

Margaret Meadová patří mezi nejvýznamnější osobnosti v současné světové antropologii. Je představitelkou nových směrů v kulturní i sociální antropologii v USA. Usiluje především o syntetické pojetí vědy o člověku, zvláště o překonání určitých rozdílů mezi fyzickou, kulturní a sociální antropologií. Její zaměření lze označit za pragmatickou syntetickou antropologii, která usiluje zejména o praktický význam a použití. Meadová jako jedna z posledních žaček F. Boase byla silně ovlivněna jeho učením a je možno ji považovat rovněž za jeho pokračovatelku. Ovšem, na rozdíl od R. Benedictové, soustředila se M. Meadová na jinou tematiku, více aktuální, novou a nebo dosud velmi málo v antropologii rozpracovanou. V tomto smyslu je též výraznou novátorkou v oblasti kulturní a sociální antropologie.

Margaret Meadová se narodila ve Filadelfii ve státě Pensylvánie v USA a studovala antropologii nejprve v Barnardově koleji (BA), později na proslulé Kolumbijské universitě, kde získala hodnost MA a PhD. Její vědecký zájem se soustředil především na oblast Tichomoří. V roce 1925 získala stipendium od National Research Council Fellowship a odjela hned do Polynésie na souostroví Samoa. Zde zahájila svůj terénní výzkum. Soustředila pozornost nejprve na problémy dospívání, zvláště dívek a žen tamního společenství Polynésanů. Jako skutečná antropoložka žila ve stejných podmínkách jako obyvatelé a osvojila si jejich jazyk a obyčeje. Výsledkem tohoto zevrubného studia byla její práce *Coming of Age in Samoa* (Dospívání na Samoa), s podtitulem *Popis rodinného života a psychologického vývoje*. Tato první kniha M. Meadové, která vyšla r. 1928, nese ještě výrazné stopy Boasovy školy. Autorka v ní osvědčila i svoje literární nadání a kniha se stala jakýmsi bestsellerem, neboť byla s nadšením přijata předními antropology, psychology a pedagogy ve světě.

Ještě téhož roku získala Meadová další stipendium na antropologický výzkum v Melanésii. Odjela na Admirální ostrovy, usadila se zde na ostrově Manus a poté na Nové Guineji. Zjistila, že obyvatelé Manus žijí dosud v izolovaném společenství, téměř nedotčeném misionáři a cizími obchodními styky. Zde sledovala dospívající děti, které se již jako nemluvnata učily vzdorovat nástrahám moře, osvojovaly si postřeh, zručnosti a získávaly tak úplnou tělesnou způsobi-

lost pro život. Výsledky tohoto studia publikovala v roce 1930 v knize *Growing Up in New Guinea* (Růst na Nové Guineji). Kniha je významnou diskusí o dětské výchově a charakteru tohoto vývoje. Stejně tak jako v předešlé práci i zde autorka kriticky komentuje řadu základních projevů moderního života, počínajíc malou skupinou lidské společnosti a končíc emocionálními problémy současného civilizovaného světa. Stává se tak i uznávanou autorkou pro otázky výchovy, přičemž její příspěvky k poznání života přírodních národů a společností i k teorii moderní vědy o člověku jsou všeobecně považovány za významný a originální vědecký přínos.

V současné době je Margaret Meadová profesorkou antropologie na Kolumbijské universitě. V letech 1949—1950 byla presidentkou Společnosti pro užitou antropologii a ředitelkou Výzkumu současných kultur (*Research in Contemporary Cultures*) na Kolumbijské universitě (1948—1951) a dlouhou dobu zastávala též úřad kurátorky etnologického oddělení v Americkém národním muzeu ve Washingtonu.

Napsala mnoho vědeckých monografií a knih, např. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* (1935), *Cooperation and Competition among Primitive Peoples* (1937), *And Keep Your Powder Dry* (1942), spolu s G. Batesonem *Balinese Character* (1942) a s F. C. MacGregorem *Growth and Culture* (1951) aj.

V knize *Mužství a ženství* (*Male and Female*, 1949), která vyšla již v mnoha dalších vydáních, se autorka pokusila, jak sama říká, přispět ke znalostem základu, na němž je postaveno všechno naše učení o sexualitě a o vztazích jednoho pohlaví k druhému. Poukazuje na to, že chování příslušníků různých společenských skupin je určováno strukturou a organizací společnosti, v níž žijí, že vyplývá z ustálené dělby práce a sociálního zařazení a především že je výsledkem úplného přizpůsobení jedince v dané společnosti. Meadová přitom poukazuje na to, kolik je mužských vlastností v jedné společnosti pokládáno za ženské, zatímco v jiné je tomu naopak, a to přes objektivně existující rozdíly mezi muži a ženami. Všimá si dále rozdílností v jednání, upozorňuje na specifčnost nadání a odlišnosti povahových rysů každého pohlaví aj. Vzájemné pochopení mezi muži a ženami považuje za jednu z nejdůležitějších podmínek, které mohou dát lidskému bytí pravou důstojnost a velikost. Tam, kde je to či ono pohlaví v nevýhodě z důvodů neúplného vymezování své funkce, kdy některé pohlaví do- stává od společnosti předem statut jen pro jisté funkce vzhledem

k svým přednostem, tam se stává příslušná civilizace, společnost nebo skupina chudší, neboť získává jen část dědictví minulých generací. Upozorňuje také na to, že stejných chyb se často dopouští i současná společnost v Americe i v Evropě. Dospívá proto k závěru, že je třeba plně respektovat ty vloh a vlastnosti, které má jedno pohlaví vhodněji uzpůsobeno než druhé a kterými vyniká nad druhým, a doporučuje je pěstovat, využívat a dál předávat, aby pohlaví mělo výhody z přítomnosti obou. Snaží se stanovit metody, jimiž by mohla současná vyspělá civilizace plněji využívat rozdílných, ale zároveň výlučných kvalit ženské a mužské povahy v zájmu humanity a kultury lidského společenství budoucnosti.

K nejnovějším významným pracím M. Meadové patří kniha: *New Lives for Old: Cultural Transformation, Manus (1956)*, *An Anthropologist at Work: Writings of Ruth Benedict (1959)*, *The Golden Age of American Anthropology (1960)*, *Continuities in Cultural Evolution (1964)* aj.

Mezi nejbližší spolupracovnice M. Meadové patří nejen badatelé v antropologii, ale také řada předních sociologů, pedagogů a psychologů, jako např. Kurt Levin, Marie Jahodová, William Ogburn, Reo Fortune, Gregory Bateson, John Dollard, Geoffrey Gorer a další. Pokud však jde o samotný přínos Meadové v kulturní a sociální antropologii, pak jejími hlavními inspirátory zde byli především Franz Boas, Ruth Benedictová a A. R. Radcliffe-Brown. Jejich žačka a nejbližší spolupracovnice dokázala nejen výtečně si osvojit jejich učení a metody práce, ale dokázala jít dále a přispět vlastním teoretickým i praktickým přínosem k rozvoji kulturní i sociální antropologie.

Margaret Meadová

Jak píše antropolog¹

Do způsobu vyjadřování, jaký je obvyklý v soudobém americkém životě ve výborech a v obecných vážných společenských vztazích, se vloudila v posledních několika letech fráze „podle mého“ (doslova: z místa, kde sedím). Často se pronáší napůl žertem, a přece v sobě za-

¹ *Male and Female*, London, 1964, str. 43—64.

hrnuje úplnou změnu hlediska. Když někdo dodá s úsměvem, s úsměškem nebo snad se zkroušeným výrazem kolem úst „jak já to vidím“, znamená to připustit, že nikdo nevidí nikdy víc než část pravdy, že přínos jednoho pohlaví, jedné kultury nebo jedné vědní disciplíny, která třeba sama o sobě může přesahovat jak hranice pohlaví, tak kultury, je vždy dílčí a musí vždycky počkat na příspěvek ostatních pro úplnější postižení pravdy. Tuto knížku jsem psala z hlediska ženy středního věku, jako Američanka a antropoložka. Částí celého důkazu knihy je, že ženy asi vidí svět jinak než muži — a tím pomáhají lidskému rodu vidět se úplnějším způsobem. Američan nezbytně píše o Americe jinak, s odlišným stupněm účasti, než jak by psal cizinec. Zvláštní přínos antropologa však vyžaduje podrobnější vysvětlení.

Předmětem antropologova studia jsou různé druhy chování žijících lidí, kteří spojují způsoby, jimž se naučili od svých předchůdců, kteří měli společné vzory chování. Laboratořemi antropologa jsou předně domorodé společnosti, malé oddělené skupiny lidí, kteří pro své zeměpisné odloučení zůstali mimo hlavní proud dějin a zachovali si zvláštní osobité praktiky, které jsou v živém protikladu k chování ve velkých společnostech. Antropolog nestuduje přírodní národy v první řadě proto, aby vypátral více o původu našich dnešních způsobů chování. Eskymáci i Samoané, Ašanti i Čejniové mají historii stejně dlouhou jako my, pouze odlišnou. Zatímco může studium těchto „přírodních“ lidí osvětlit vztahy mezi prostou technologií, nejistým zdrojem potravy, malou lidnatostí a dalšími stránkami společenského života, ve svém myšlení o původu společnosti můžeme tyto vztahy použít jen jako námět (sugestivně); nikdy si nemůžeme být jisti, v čem byly formy společnosti našich předků podobné. Můžeme však studovat přírodní národy proto, abychom se zásobili látkou, která nám bude podkladem k uvažování o lidském chování, abychom si opatřili klíče k tomu, kdy a jak se lidé učí určitým druhům chování. Chodíme k takovým původním společnostem proto, abychom našli materiál o hranicích, za nimiž nemůže společnost popírat biologické dědictví člověka, a také, abychom vyhledali proměny (variace) v lidském chování, které bychom si jinak nedokázali ani představit jako možnosti.

Antropologové mají jisté profesionální zvláštnosti, které vyplývají z druhu práce, jakou děláme. Protože jsme pracovali s přírodními lidmi, kteří nemají psanou řeč, vyvinuli jsme způsoby jak studovat živé chování spíše než rysy takového chování, jaké najdeme v naší

společnosti na papírech, jako jsou dotazníky, výkazy o příjmech a daních, závěti, osvědčení atd. Pracovali jsme většinou sami nebo ve dvojicích různého pohlaví, a to z řady důvodů; pro nedostatek prostředků, pro malý počet pracovníků a naléhavost úkolů, proto, že většina přírodních pospolitostí je tak malých, že přítomnost dvou pozorovatelů různého pohlaví je vše, co snesou. Protože jsme pracovali sami, museli jsme poznat něco málo o každé stránce společnosti, a vzorec práce, která začala prostým přáním přinést zprávy nějaké společnosti o všem, co ti lidé dělají — jejich umění, zvyklosti, příbuzenská soustava, jak dělají nádoby a připravují jídlo, jak uzavírají manželství a spalují své mrtvé, se časem vyvinul v systematické hledisko. Antropolog přistupoval vždy k práci s celou společností jako s pozadím. Nespecializuje se na chování dětí, na praktiky prodavačů nebo na podrobnosti bydlení, jak to dělají ti badatelé, kteří pracují v první řadě uvnitř naší složité společnosti. Tak se antropologové při práci v terénu učí přemýšlet najednou o mnoha věcech, na což nejsou ti, kteří studují lidské chování, zvyklí. Takový způsob myšlení, který objímá celé řady zdánlivě nesouvisejících činností — způsob, jakým se krmí děti, jak se vyřezává pilíř domu, jak se pronáší modlitba, jak skládají báseň nebo jak stopují jelena — v jednom celku, jímž je způsob života dané lidské skupiny, to je návyk myslit, který přenášíme i do práce, kterou konáme v našich vlastních kulturách.

Takový návyk brát zřetel k celé společnosti spojuje například mezi latmuly z Nové Guineje to, v čem zdánlivě chybí souvislost — předstírané odstavení dítěte, po němž později přijde skutečné odstavení, křik na psy, který psi nikdy neposlechnou, a spory mezi skupinami, jež nikdy nekončí. Přihlížíme-li k celému vzorci, dá se poznat na Bali, že stavba balinéského domu — soustava předem zhotovených nezávislých částí, které se (načas) spojí při stavbě domu — vyjadřuje týž postoj, jaký Balinésané vždy chovají vůči lidskému tělu jako soustavě nezávislých částí, spojených do jednoho těla, přičemž však toto spojení není nikdy zcela jisté. Vyhledáváme pravidelnosti mezi mnoha stránkami lidského chování uvnitř jedné společnosti a očekáváme, že je najdeme, protože všechny ty různé akty vykonávají lidské bytosti, které navíc ke své lidskosti sdílejí ještě společnou tradici, společný způsob, jakým se dívají na svět.

Dále je antropologie *srovnávací věda*. Získáme své klíče tím, že srovnáváme to, co lidé udělali v jedné kultuře, s tím, co udělali v jiné.

Doslova na výcvik posíláme své studenty k vzdáleným a exotickým lidem, kde na ně budou působit způsoby chování, které jsou úplně odlišné od našich, vskutku tak odlišné, že nepomůže žádné myšlenkové úsilí, které pouze překládá nové způsoby v pojmech starých známých forem. Tím, že žijí mezi lidmi, jejichž všechny způsoby jsou cizí, se antropologové velice přizpůsobují. Učíme se mluvit — nebo alespoň slyšet a myslet — ve zcela odlišných jazycích, které rozlišují mnoho mluvnických rodů, nebo žádný, v nichž se slova váží způsoby, které vzdorují všem našim pokusům zařadit je do našich známých mluvnických kategorií a které se pronášejí v hláskovém systému, jenž se soustavně vztahuje ke zvukům, které by naše orgány mohly vytvořit, ne však k těm, které jsme se naučili vyslovovat. Tyto jiné formy života ovlivní dokonce i naše svalové návyky. Na Samoi jsem se naučila skládat téměř do půl těla, když jsem míjela sedící osobnost, která měla vysokou hodnost, a dodnes, když musím projít před někým, koho si hluboce vážím, cítím zvláštní malé svrbění v kříži. Od křičících dětí se učíme klást různé otázky, počínaje známým „oč jde?“. Učíme se rozvíjet jiné úvahy o smyslu zařatých zubů nebo uvolněných rukou, jak se pokoušíme vysvětlovat lidské chování poprvé v tomto zvláštním novém kolektivu a později pružněji, kdekoli se s ním setkáme. A tak student, který jedenkrát jako antropolog plně prošel učením o jiné kultuře, je změněný nástroj.

Tato zvláštní věc, která se přihodila cvičenému antropologovi, se nesmí směřovat s tím, co se přihází lidem, kteří mají zkušenost s přechodem z jedné kultury do druhé nebo s tím, že si vezmou za manžela příslušníka jiné kultury, nebo že těsně spolupracují se členy jiné kultury, či dokonce že mluví více jazyky. Nejde o tu prostou znalost, že čtyřnohý živočich, kterému se anglicky říká dog (pes), se dá stejně dobře označit slovy chien, Hund, nubat, maile a jinak. Je pravda, že všichni, kteří měli štěstí, že se naučili v dětství několika jazykům, získali cennou míru rozhledu (s sofistické) a chápání, které může překračovat jednu kulturu. Avšak antropolog se učí, že musí uvažovat o rozdílu mezi podáním ruky u jedněch a podáním ruky u jiných lidí a že se musí umět přizpůsobit ihned správnému podávání ruky, když se setká s někým z dané národnosti. Ke znalosti jiných způsobů a ke schopnosti osvojit si nebo odložit tyto odlišné způsoby připojuje antropolog neustálé vědomí o těchto rozdílech — o rozdílech ve zvuku hlasu i ve slovech samých, vědomí odlišnosti ve sledech cho-

vání, ve způsobu, jímž se v jedné zemi spor prostě rozplyne, kdežto v jiných zemích by podobná řada předcházejících výměn (styků) vedla k přestnímu souboji nebo ke zdi mlčení.

Chce-li se čtenář potěšit antropologickou rozpravou o naší společnosti — zvláště látkou ve 4. části knihy —, je tu okolnost, s níž se musíme poctivě vyrovnat. Je takové vědomí o lidském chování chladné a nelidské? V srdcích laiků sledáváme hluboko usazené podezření, zda mohou jít znalost a dobrota ruku v ruce, zdali větší uvědomění neznamená vždy větší obratnost, větší chlad nebo větší touhu po moci. Vidíme, že takový strach vyjadřují zkazky, které se tak často vypravují o dětech psychologů a psychiatrů, kdy se pídí po každé slabůstce a po každém nezdaru a spojují se se smyšlenými pověstmi o pokusech, které vědečtí rodiče údajně prováděli na dětech. Bajky, které se vyprávějí o antropozích v těch zaostalých koutech světa, kde antropolog patří k obrazu krajiny skoro tak běžně jako obchodník, hledač rud, vládní úředník nebo misionář, jsou proto zvláště významné. Neboť běžná lidová tvořivost o antropozích v jihozápadním Pacifiku má obvykle podobu obžaloby, že odložili svůj šat a přijali domorodý ústroj v té či oné formě. Nikdo je neobviňuje, že hrají s přírodní společností „havoc“ („vyhlazení“), nebo že nemilosrdně působí na tamější zahrady, aby spatřili nějaké zahradní kouzlo, nebo že otrávilí několik lidí vhodného věku nebo pohlaví, aby pak mohli popsat řadu pohřbů. Obviňují se však, že odložili čabraky civilizace, tupírované kadeře, tropickou košili a ovinovačky a že si navlékli sukni z trávy nebo bederní šat, nebo že nenosí vůbec nic. Sama jsem si musela zvykat na to, že vládní úředník, kterého jsem pohostila jako antropologická hostitelka oděna do sněhobílého plátna, sedíc korektně za pečlivě prostřeným čajovým stolem, popisoval po třech měsících v dobré víře, jak jsem vypadala v sukni z trávy nebo v osušce. Když však přejde první pocit urážky, můžete objevit, že tahle zvláštní řada pověstí o antropozích se může stát docela pohodlnou. Neboť i když to jsou všechno v podrobnostech neuvěřitelné pomluvy a žádný antropolog nikdy nezachází do krajnosti v pohodlí nebo v domorodém oblékání, z čehož ho nebo ji běžně obviňují, tyhle pohádky obsahují několik bodů, které mají pravdivý smysl. Říkají v jazyce folklóru, že antropolog odkládá uniformy své vlastní kultury a pokouší se obléci si — aby porozuměl — domorodou kulturu; vypravují, že strhává zábrany rasy i třídy a hygienických obav, jimiž se většina Evropanů

a Američanů obklopuje v domorodých vsích, a že přijímá potravu prostě z rukou domorodců. A posléze říkají tyhle lidové vyprávěnky zcela jasně, že antropologův přístup ke zkoumání lidí nevede k experimentování, nýbrž k tomu, aby se učil pozorováním a účastí. Antropolog nejen zaznamenává, kolik se spotřebuje sága v domorodé dietě, ale jí ho alespoň tolik, aby poznal, jak těžce doléhá na žaludek; nejenom slovem nebo snímky zachycuje pevné sevření dětských rukou kolem krku, nýbrž také sám dítě nosí a zakouší přiškrcení dýchacích cest; pospíchá nebo loudá se cestou k obřadu; pokleká zpola oslepen kadidlem, když mluví duchové předků nebo když bohové odmítají zjevit se. Antropolog vstupuje do scénérie a pozoruje, ale nemění. Tak tyhle lidové zkazky velmi úhledně shrnují základní pracovní zásady antropologa v terénu, který se dívá na lidi, mezi nimiž pracuje, jako na lidské bytosti, které nejsou ani více, ani méně než on sám, kdo se podjímá námahy naučit se jejich způsobům do puntičkářských podrobností a kdo se pokouší zanechat jejich způsob života co možná nedotčen, protože jedná s celou živou tkání onoho života jako s cenným příspěvkem k vědě o člověku.

Antropolog pak s vědomím, které vyplynulo z toho, že byl tak důkladně vystaven jinému způsobu života, pokračuje v přemýšlení s těmito protichůdnými podrobnostmi, čerpanými z mnoha kultur. Když má někdo štěstí, jak jsem je měla já, má příležitost studovat mnoho srovnatelných přírodních společností, takže každá nová zkušenost zesiluje odlišnost předchozí zkušenosti a jeho paměť se začíná plnit stejně jako jeho poznámky kontrasty a srovnáními. Ale ať už studujeme mnoho různých společností nebo ne, učíme se užívat materiál o mnoha společnostech, myslet o záznamech ze života Eskymáků, i když jsme nikdy nebyli v Arktidě, a číst s novým porozuměním opakovanou větu ve vyprávění z Nové Guineje: „Nemáš kosti?“, kterou ženy vyzývají muže, aby se choval jako muž.

Když se přijde na otázku, co je mužskost a co ženskost, jak se mužská mláďata liší od ženských, muži od žen, mají antropologové svůj zvláštní způsob, jímž přistupují k problému. Nevymýšlíme testy s málo zřetelnými barevnými tvary, v nichž muži vidí jeden druh obrazce, ženy druhý. Nepočítáme, kolikrát děvčátka staví pokojíčky a útulné skrýše, kdežto chlapečkové staví hrady. Nesestavujeme muže a ženy do skupin a nezadáváme jim zkoušky v rychlosti ůkání nebo stiskání knoflíků. Ani nechytáme krysy či morčata a nevpicujeme

Jim pohlavní hormony a nečekáme, jaké změny nastanou v jejich chování. Nekonáme studie o pacientech, kteří přijdou do naší městské kliniky s tak hlubokými stavebními odchylkami, že nelze určit, ke kterému pohlaví patří. Ani nesledujeme životní osudy mužů, kteří se rozhodli žít jako ženy, nebo osudy žen, které se rozhodly žít jako muži, abychom zjistili, jaké anatomické nebo endokrinní nebo psychologické klíče je postavily na tyto cesty. Všechny takové přístupy k otázce, jak a v čem se muži od žen liší, jsou nosné (validní), a významné závěry, které se vyvodí z kteréhokoli z takových přístupů, musí se vzájemně prověřovat.

Ale antropologický přístup znamená vyjít do přírodních společností bez jakékoli příliš úzké (specifické) teorie a místo toho klást otevřené výzkumné otázky. Jak si mužská a ženská mláďata osvojují své společenské úlohy v různých společnostech? Které typy chování určily některé společnosti jako mužské, které jako ženské? Které druhy chování opomenuly chápat jako rozlišené podle pohlaví? Jaký má být muž, jaká žena — jací nemají být, jak to cítily jednotlivé společnosti? Neptáme se zpočátku, zda jsou nějaké zvláštní pohlavní rozdíly v osobnosti, které jsou systematicky — a bez ohledu na kulturu — spojeny s mužností a ženskostí, jako je pasivita, podnikavost, zvědavost, schopnost abstraktního myšlení, zájem o hudbu. My se ptáme, jak různí lidé očekávají, že se budou chovat děti, jak užívají rozdílu v pohlaví k tomu, aby určili rozdíly v úlohách, a jaké mají úspěchy s navozením očekávaných odpovědí (reakcí).

Takové zkoumání má několik účinků. Předně odklízí naše celé závaží hotových pojetí naší kultury o mužích a ženách, ať už jsou to tradiční setrvávání na vrozených rozdílnostech, či modernější pokus popírat mnoho odlišností, které se historicky přijímaly. To osvobozuje myšlení od užívání toho druhu důkazů, na které se odvolávali jak stoupeni, tak odpůrci feministického hnutí, zbavuje to mlhavých rekonstrukcí idylických období dějin, kdy vládly ženy a všude byl mír, i rýpavých argumentů, proč ženy nebyly velkými hudebními skladateli. Tisíc a jedno tvrzení, jaká se pronášejí denně — „Není to podobné na muže?“, „Muži jsou zkrátka velké děti“, „Ženy mají takové dětské myšlení“, „Ženy jsou citlivější než muži“, „Muži jsou citlivější než ženy“, „Ženy jsou proměnlivější než muži“, „Muži jsou méně stálí než ženy“ — se musí odstranit z mysli jako uvadlé podzimní listy ze zahradních cestiček, než je vůbec možné jasně uvažovat.

Protože však antropologická metoda znamená jít žít mezi lidmi, učít se jejich řeči a všem jejich způsobům, stává se velmi složitou záležitostí, jak sdělit výsledky tohoto postupu (metody) druhým. Úloha podat obraz kontrastujícího způsobu života je poměrně prostá. Lze napsat knihu, která popisuje co nejpodrobněji život obyvatel Samoy nebo kmene Manu či Eskymáků nebo Bagandánů, je možné čtenáře zavést do domorodých stavení, sedět s ním vedle truchlících pozůstalých při pohřebních slavnostech nebo sledovat kroky tanečnicků při svatbě, naslouchat rozhovorům tak neuvěřitelným, tak nečekaným, že čtenář zakouší — byť ve značně vybledlé podobě — cosi z toho, co původně prožil antropolog. Někdy je pro čtenáře perná cesta, má-li se prodírat podrobnostmi fantastických příbuzenských vazeb, které třídí do jedné přihrádky zároveň vnučku i babičku, které předepisují zvláštní způsoby chování těm bratrancům, kteří jsou spřízněni přes bratry a přes sestry, ne však přes bratra a sestru, nebo způsob, jakým otcův duch ukázněuje jazyk ženy jeho syna. Zkušenost dokázala, že když se antropolog zajímá o takový druh sdělení, chce-li přinést čtenáři pocit živé tkáně jiného způsobu života, že toho se dá dosáhnout. Čtenáři vskutku přisvědčili, že mají tři kultury v jedné knize, že podnikají obrovské kroky, které jsou nezbytné k tomu, aby přešli z indiánské osady do papuánské vesnice, nebo od mírných rodičovských lidí ke skupině lidojedů. Později asi jména těch zvláštních kmenů, příběhy života i smrti, čarodějnictví a obřadů všechny splynou v mlhavém dojmu, ale jakési reziduum zůstává. Čtenář prošel zkušeností, v níž si uvědomil — byť jen na hodinku — ty krajně odlišné způsoby, jakými se může utvářet lidská povaha (přirozenost).

Ale potud, pokud se snažíme podat antropologické účty prospěšné vzdělanému čtenáři, jímž může být psychiatr nebo biolog či geolog, soudce nebo vychovatel, bankéř či matka pěti dětí, se pokoušíme udělat jen dvě věci: buď sdělit, že některá jednotlivá stránka lidského chování by se dala uspořádat odlišně — jako dospívání nebo sklon k velkému pití či citlivost vůči umění, nebo chceme podat zprávu, v jakém rozsahu se od sebe liší jednotlivé kultury. K prvnímu účelu, abychom oslabili naše očekávání, určené naší kulturou, že některá stránka naučeného chování je nevyhnutelně vždy taková, jaká je v naší společnosti, postačí popsat jednu odlišnou kulturu. Pro druhý úkol postačí tři nebo čtyři kultury.

V této knížce chci podniknout něco docela jiného. Nechci jen živě

dokumentovat, že různí lidé mohou určovat muže i ženy hned pro tu, hned pro jinou úlohu, nechci pouze ukázat, že se to určení vzájemně pěkně shoduje, jako je shoda mezi výchovou v dětství a mezi chováním v dospělosti. Chci čtenáři jaksí podat pozitivní nálezy ze srovnávacího studia kultury o podobnostech, o podstatných věcech v mužství i v ženství, s nimiž musí počítat každá společnost, i pravidelnosti a rozdíly. Chci podat výsledky a přitom zachovat smysl pro to, jak se k takovým nálezům došlo.

To je daleko nesnadnější úloha; jak je nesnadná, dá se nejlépe znázornit anekdotou. Psala jsem jednou do etnologického časopisu stať, která měla vyjít v řadě, kterou vydával světoznámý geolog. Ve stati jsem popisovala názory Samoanů o způsobu, jakým lze zjistit těhotenství. Tyto názory se náhodou přesně shodují se současnými obstetrickými konvencemi. Vydavatel mi práci vrátil s poznámkou „stejně na celém světě“. Kdybych byla psala o lidech, kteří věří, že ranní nevolnost se dostavuje jenom při prvním dítěti, nebo že těhotenství trvá šest měsíců, vydavatel by to byl pustil, protože by se to lišilo od našich názorů a pozorování. Tak i jen pár vět o lidech, kteří věří, že pohlavní styk nemá co dělat s početím, nebo že dítě ve zmenšené podobě putuje po sněhu a vyšplhá se do matčina lůna po tkaničkách jejích bot, to upoutá obrazivost, přivodí to nezbytný otřes. „Ach,“ řekne si čtenář, „tak lidé nechápali biologii početí vždycky stejně jako my“ (a to bude ovšem muset být velmi vzdělaný čtenář, aby dodal onu poslední myšlenku, neboť naše běžné domnění je, že teď Věda ví), — „Hm, to je zajímavé; vidím, že by to mohlo mít vliv na odlišné uspořádání rodiny, na touhu otců mít děti“ atd. A když řeknu, že velmi málo lidských společností dokázalo snížit matčinu úlohu při plození dětí, ačkoli obyvatelé ostrova Rosselu věří, že otec klade vejce do ženy, kterou chápou jako čistě trpnou schránku, a že Černohorci údajně upírají matce jakýkoli vztah k děcku — to stále upoutává, protože je čtenáři zřejmé, oč nesnadnější je popřít rodičovskou úlohu matky než otce. Řeknu-li však: „Ve všech lidských společnostech se uznává, že ženy rodí děti,“ aniž předem povodím čtenáře řadou zvrátů a skoků přiměřených k obrazům palcových dětiček, které se zimničtě plazí po sněhu, hledající řeménky obuvi svých matek, nebo obrazům dvojčat, která se chtějí opět vtělit, poskakující kolem jako ptáčata a vyhlížející skupinu žen, aby si z nich zvolila matky, tu mají čtenáři neodolatelný sklon říci: „Tak co, uznávají to, že?“, a pustit věc z hlavy.

Avšak mezi prohlášením laika: „Přirozeně žádná lidská společnost by netrpěla incest (krvesmilstvo),“ což mu skočí na rty z tradičního učení vlastní společnosti, a mezi tvrzením antropologa: „Všechny známé lidské společnosti mají omezení incestu“, leží celá hora zkušeností, jimiž prošel druhý mluvčí a které nemá první. Když první mluvčí řekne slovo „incest“, míní vztahy mezi biologicky spřízněnými rodiči a dětmi nebo mezi bratry a sestrami. Nezahrne ve svém tvrzení — v naší společnosti — první bratrance, i když asi věří, že sňatek mezi bratranci (sestřenicemi) působí chorobu, nebo souhlasí s některou náboženskou skupinou, která zakazuje sňatek mezi bratranci bez zvláštního promlčení (bez výjimek). Antropolog, který hovoří o incestu, bude též mluvit o těžce primární biologické skupině, dojde však k takovému tvrzení teprve poté, co uvážil nesmírné a bizarní rozšíření incestních skupin, které snad zahrnují celé stovky členů vlastního klanu (kmene) nebo babičku prvního bratrance, ať už je pod titulem prvního bratrance nebo z titulu babičky, jak už tomu kde je. Když byl prozkoumal po povrchu země rozmanité způsoby, jimiž různí lidé rozšířili a rozpracovali zákazy krvesmilstva (incestní tabu), jeho tvrzení je zvláštní druh abstrakce. Mezi laickým „přirozeně žádná lidská společnost“ a mezi antropologovým „žádná známá lidská společnost“ leží tisíce podrobných a namáhavých studií, které prováděli při lampě, proti uragánu a v záři ohně cestovatelé, misionáři i současní vědci v mnoha částech světa. Jak se však dají taková pozorování uvést do spojení mezi pisatelem a čtenáři?

Postup, který obvykle používáme k překlenutí mezery mezi pozorováními vědce a mezi potřebami těch, kteří jsou laiky v daném vědním oboru, je prosté užití autority. Na obal své knihy nebo určitě na titulní list uvedu všechny své tituly, jmenování a hodnosti, kterých jsem kdy dosáhla, nebo alespoň ty nejvýznamnější. Čtenář si prohlédne seznam. Jde-li o čtenáře pečlivě cvičeného nebo o puntičkářskou osobu, půjde dál a vyhledá si mne v některém adresáři. Pak, když se objasní, že jsem to opravdu já, že jsem se kdysi podrobila přiměřeným obřadům, abych získala akademické hodnosti, že jsem byla členkou učených společností a podnikala jsem výpravy a psala monografie, které se tiskly v učených knižnicích, čtenář postoupí k tomu, aby si přečetl, co říkám, s respektem, jaký sluší vzdát tomu, kdo je, jak se — dost nezakrytě — říká „autoritou“ v dané věci. Později, když chce čtenář látku použít, bude asi muset podniknout pátrání, aby zjistil,

zda ostatní autority se mnou souhlasí nebo kolik autorit je na každé straně a jak lze vysvětlit rozdíly mezi nimi, zda jsou ony odlišnosti závažné, či zda je třeba je vysvětlovat v pojmech politických ideologií nebo historických souvislostí. Chce-li čtenář pouze použít nálezy autority ve svých všedních lidských vztazích, dříve či později se ocitne v debatě, v níž mrští svou autoritou po něčí hlavě a dostane jinou autoritou zpátky. Výsledky bude možno předpovědět tak prostě jako odpověď na otázku dítěte: „Mami, co se stane, když někdo, kdo věří v boha, a někdo, kdo věří ve vědu, hovoří o přírodě?“ A mrtvý bod, k němuž dospěje každá taková debata, je pouze příznakem uvíznutí, jaká se dnes přihází v myslích lidí, kteří přijali vitamíny a atomy, žlázy s vnitřní sekrecí a komplexy — cestou sdělení od autorit —, a shledávají, že je to chudý materiál pro přemýšlení o velmi nesnadném současném světě.

Ráda bych jaksi podnikla víc než tohle. Chtěla bych, abych dokázala vložit mezi své tvrzení a mezi čtenářovo uvažování o tomto tvrzení pauzu, aby si uvědomil, ne jaké mám autoritativní právo pronášet tvrzení, která říkám, nýbrž aby si místo toho uvědomil, jak se k tvrzení došlo, co je to antropologický proces.

Abychom získali jistý smysl pro zkušenost, jakou antropolog vnáší do úvah o problému člověka, vezměme prostě tvrzení „láska už si najde cestu“, obnošenou a oblíbenou průpověď v naší tradici. V mladém Američanovi taková věta vyvolá představy namáhavého putování jistého mladého muže, který se probíjí přes celé Spojené státy, nebo který uhání 36 hodin a zastaví jen, aby vyměnil psy, aby dorazil včas a spatřil svou milou, než vypluje nebo než se rozhodne, že se provdá za někoho jiného. Nebo to může znamenat způsob, jakým dívka plánuje, spoří, ba dokonce šije, aby si uchystala šaty, které si pak vezme k tanci, kde — jak ví — ji uvidí její odcizený milý a znovu si ji vyvolí. Hlavou člověku proletí nejrůznější zápletky a nehody: automobily, zaměstnání, nedostatek peněz, zmeškaná spojení mezi letadly, případně i vzpurní rodiče, když jsou milenci dost mladí nebo rodiče dost zámožní, aby do věci mohli mluvit. S obrázky z vlastní zkušenosti budou prolínat úryvky scén z filmů, z románů, rozhlasových pořadů, náhodné obrazy Toma Mixe, jak se řítí pláněmi, nebo Ingrid Bermanové v některé mimořádně vzrušující úloze, snad i verš z Romea a Julie nebo kuplet z milostného masopustního psaníčka. Je-li někdo vzdělanější, mohou se vynořit jakési pochyby o lásce samé

— zda je to sentimentální označení pro „hormony“ — a smísí se s představami utrpení věrných milenců, zlomených srdcí nebo nápisů „Honza myluje Alici“, naškrabaných na zdi osamělého činžáku. Láska je cit, který se připouští, prožívají ho lidé, které můžeme vnímat jako sebe samé, oblékají se, řídí vozy, soupeří s protivníky, překonávají skleslost, když jsou odmítnuti, a šplhají do závratných výšek, když je milovaná bytost přijímá. I když čteme příběh Romea a Julie pečlivě, chápeme obě postavy jako moderní mladé Američany a krevní mstu mezi Montéky a Kapulety právě jako součást spiknutí. Koneckonců nikdo neví, jak cítili Romeo a Julie. Shakespeare věděl jen maličko více než my, když o nich psal — sám anglický dramatik — pro anglické obecenstvo 17. století. Známe-li minulost, můžeme svá ústa naplnit slovy lásky, poznáme však, že obsahují city, které jsou cizí modernímu životu, kde se na věrnost — dokonce až za hrob — hledí jako na podezřelý cit, který taktak obsáhne přátele a rodinu a pravděpodobně zaslouží spíše pozornosti psychiatra než básníka.

Mezi takovým mladým čtenářem, který nikdy neopustil Ameriku a spatřil chování jiných dob a jiných zemí pouze zvláštními brýlemi, jaké vyrábí Hollywood a soudobí spisovatelé historických románů — kteří líčí toto chování tak, aby vypadalo právě jako to, které prožívá čtenář —, a mezi antropologem, který bezprostředně sedí v doškové chýši novoguinejského lovce lebek, je ovšem mnoho odstínů zkušenosti. Ve Spojených státech máme milióny lidí, kteří pro cizí původ svých rodičů pocítili na vlastní kůži, že život může být — a je — odlišný v jiných společnostech. Máme nesčetné tisíce lidí, kteří přímo žili v evropských nebo latinskoamerických či asijských zemích a poučili se — těsnými osobními vztahy s vychovatelkou nebo s milým či s přítelem —, jak odlišně by jim zněla věta „Láska si najde cestu“. Mnoho z těchto zkušeností — se srbskými nebo se skotskými rodiči, s německými vychovatelkami nebo italským milým či s francouzskými přáteli — má jakost bezprostřednosti a důvěrnosti, jaké se nedosáhne snadno mezi kavkazským vědcem 20. století a mezi lidmi novoguinejského kmene. Tito občané cizího původu, z odlišných citových podnětů mohou právem tázat: Jestliže to, oč se usiluje, jsou živé citové vztahy s lidmi, kteří vidí život velmi odchylně, nemají ti, kteří žili a milovali v cizině, lepší průpravu pro to, aby viděli chování z pohledu, který pokračuje kultury, než vědci, kteří putují se zápisníky a jsou příliš zaměstnání zapisováním toho, co vidí, než aby měli čas mnoho vidět?

Tváří v tvář tomu, co jsem uvedla, se zdá, že tato námitka je oprávněná. Člověk si představí malé americké dítě, jak se s pevně vzepřenými nohama a se zaťatými zuby marně vzpouzí stisku německé tety, nebo mladého amerického malíře, nakloněného přes stůl v uchvácené horlivosti, jak sleduje hru výrazů v obličejí své francouzské ženy. Pak si srovnáme tyhle obrázky s představou antropologa, který sedí u stolu ve vesnici lovce lebek a zapisuje svá pozorování mezi lidmi, pro něž sám akt psaní je malé kouzelnictví, a určitě se zdá být méně pravděpodobné, že se antropolog vůbec kdy naučí chápat, co se děje v hlavě lovce lebek, než že malé děčko nebo milenec se naučí cosi významného a důležitého o hodnotách, které jsou velmi odlišné od jejich vlastních.

Přesto však získává antropolog zkušenost, která zůstává odepřena mladému muži, který probděl celou noc vyznávaje horoucí lásku v cizí řeči, nebo mladé ženě, která šla za svým manželem ze zahraničí žít s jeho rodinou v cizí zemi. Neboť to, co dělá antropolog, činí z důvodů, které jsou vlastní jeho vědnímu oboru. Je-li vám šest a maminka trvá na tom, aby přišla celá řada německých slečen jako vychovatelek, skutečně jste provedli hezky hlubokou studii způsobů těchto slečen tak, abyste se jich — jde-li o běžný typ — zbavili, i když už jen pro to rozčilení, že máte na tutéž věc odlišný názor od názoru, který vám vnucují před spaním. Máte-li továrnu a práci v ní neustále narušují spory mezi dvěma národnostními skupinami, asi se naučíte dost o tom, „jak vyjít s Italy“, a jste-li politický předák, víte asi přesně, jak sestavit kandidátku, abyste uklidnil stávající národnostní nesváry nebo svazky, nebo abyste z nich těžil. Ale vždy, ať jde o dítě, které zkoumá zástup vychovatelek, nebo o dítě, které chodí do školy v cizí zemi, či o milence, který pozorně sleduje tvář své milé, nebo ať jde o nevěstu, která sleduje zvláštní chování tchyně ze zahraničí, vždycky se taková pozorování podřizují praktickým účelům dítěte nebo milence či mladé ženy. A tohle podřízení jim dává povahu, která je odlišuje od výzkumů antropologových, skoro tak jako to, co se říká novému milenci, se liší od toho, co říkáme novému psychiatrovi. Oběma se vypráví nějaký otřesný případ z dětství — jak jsme byli sami v prázdném domě, nebo jsme stáli a přihlíželi, když soused lékař amputoval mužovi ruku od rozbité paže, nebo jsme zírali, jak otec spadl se střechy větrného mlýna. Když však hovoříme s milým nebo s přítelem, budujeme vztah, vkládáme tak cihly porozumění a důvěrnosti pro

stavbu, která (jak doufáme) vydrží celý život. Příběh rozšiřujeme či omezujeme tak, aby zapadl do stavby, do níž má zapadnout, aby byl vhodnou odezvou na to, co posledně vyprávěl druhý, aby vedl k hlubší důvěře.

Jestliže však hovoříme s psychiatrem, dosazujeme vědomý zpytující proces — jemuž podřazujeme vztah k psychiatrovi jako k osobě — za intimní ovzduší „dej a ber“, jaké skýtá plný vztah. Když je psychiatr dovedný a pacient dost utýrán obavami a úzkostmi, které ho přivedly k lékaři, pak tento neosobní důraz na porozumění a na využití porozumění nikoli meziosobně, nýbrž osobně, se zachovává, až jednoho dne se dveře poradny zavřou navždy. Pacient se změní. To, čemu se lékař naučí od nemocného, bude zcela odchylného rázu od toho, čemu se pacient naučí od lékaře, a je to něco, o čem spolu (při normálním chodu věci) nebudou diskutovat.

Když antropolog vstupuje do osady přírodních lidí — ať sám, nebo jako manžel — aby založil domácnost mezi ostatními domácnostmi, je situace rovněž kontrolovaná a vědomá. Nechce porozumět kultuře tak, aby mohl získat postavený dům, obdělanou zahradu, ani nosiče pro své zboží či pracovníky na nové letiště nebo nové stoupenice pro svou církev. Dokonce je ani nechce — jak by to dělal lékař — léčit z jejich neduhů nebo měnit jejich představy o veřejném zdraví, nehodlá je přesvědčovat, aby pohřbívali své mrtvé v úhledném hřbitůvku místo pod dům, „kde budou méně opuštění“. Nechce je zlepšovat, obracet, vládnout jim, obchodovat s nimi, najímat je, ani je léčit.

Chce jim jen porozumět, a tím, že jim porozumí, chce přispět k našemu poznání o omezeních a o možnostech, jaké mají lidské bytosti.¹

Právě tak, jako se psychiatr musí omezit na jediný cíl — léčit, tak se antropolog musí ukázat k jedinému cíli, tj. pozorovat a chápat jedince při odhalování jejich kultury. Laikovi může mnoho diskusí o psychiatrických technikách připadat jako přehnané. K čemu by se mělo dlouze diskutovat, zda by měl či neměl psychoanalytik podávat ruku, zda má kdy vejít do pacientova domu, zda má mít poradní síň s dvojími dveřmi. Diskutuje se však právě proto, že psychiatrický

¹ Co zde říkám, platí o studiu kultury. Rozvíjí se vědní obor aplikované antropologie, v němž se antropolog stává praktikem, který usiluje změnit k lepšímu vztahy mezi domorodci a vládou nebo mezi dvěma etnickými skupinami v obci nebo mezi spolupracujícími jednotkami dvou odlišných národností. Zde platí jiné mravní zásady, jiná etika.

vztah mezi lékařem a léčeným je dílčí a stylizovaný, s čímž právě počítají všechny tyto zdánlivě bezvýznamné podrobnosti.

Když jde antropolog žít do domorodé vesnice, promyšlí se pečlivě každá podrobnost, jakým způsobem tam bude žít, vše se podřizuje základnímu úkolu. Kde je třeba postavit dům? Ne tam, kde bude nejlepší vyhlídka nebo nejvíce vzduchu či nejméně hluku nebo prasad, nikoli v pečlivě vzdálenosti od sousedství s Manngwonem, svárlivým starým vdovcem, který se kdykoli rozčílí, nikoli daleko od domu Kwowi Kogi Kumbana, jehož chlapeček Maggiendo nikdy nepřestává plakat, protože ho nejdříve adoptovali a pak poslali zpět uprostřed noci. Nelze počítat s žádnou z úvah o kráse, pohodlí a zdraví, které by každý při výběru místa pro dům normálně sledoval. Místo toho se zběžně načrtne mapka vesnice, v níž se zvláště vyznačí, kde leží svatyně, domy mužů, promenády a cesty. Uvažuje se o prostorech, které jsou k máni, o volných místech, kde předtím stály domy, a jaké byly povahy. Jestliže je to např. — jako to platilo o našem obydlí v Alitoe — místo, kde dříve stával dům mužských obřadů, bude takový pozemek „horká půda“ a návštěvníci by asi váhali tam vstoupit ze strachu, že některá část jejich osobnosti bude postižena na území, o němž věří, že je přesyceno kouzly. Nebo — jako tomu bylo u kmene Manus — můžete získat s pozemkem pro sídlo též osobnost nedávno zemřelého, jehož duch prý stále ještě náramně rád obchází svou někdejší rezidenci a jehož žijící ženské příbuzné se ho dosud tak bojí, že se ani neodvážejí navštívit nově postavený dům. Když se však člověk rozhodne proti některému pozemku, protože se ví, že tam se našeptalo do půdy příliš mnoho kouzla, nebo proto, že se zvláště útočný duch stává všudypřítomným, není tomu tak proto, že sami dávají přednost neutrální půdě a klidnějším duchům, nýbrž proto, že se vám po pečlivé úvaze zdá, že jiné místo přinese vaší práci méně nesnází (komplikací).

Tak náš pozemek pro dům ve vesnici Tambumíz na řece Sepik jsme v roce 1938 zvolili pro tyto přednosti: ležel dost u středu vsi, ale ještě dost blízko k tomu konci vesnice, který navazoval na sousední obec a mohl tak zvyšovat styk s ní. Byl dost blízko domu dospělých mužů, takže bylo možno slyšet hru fléten, a jestliže antropolog byl manžel, mohl se jít podívat, co se děje. Pozemek ležel v houfu domů, v nichž ve všech bylo mnoho malých dětí, a tak — jestliže antropolog byla žena — mohli jsme naslouchat pláči každého děčka, a jestliže jsem si všimla významného rozdílu, mohla jsem přispěchat na

scénu, jako když jsem vyskočila ze své sítě proti moskýtům jednou o druhé hodině ránní, když jsem zaslechla zvláštní tón v hlase dvouleté Nemangke, a našla jsem ji, jak přihlíží sváru svých rodičů, který byl tak hluboký, že jí matka řekla, aby už nechodila k tatínkovi. Pak také ležel náš dům pěkně mezi cestou mužů, která vedla kolem řeky, a mezi cestou pro ženy, která vedla středem území. Když jsem pracovala, viděla jsem každého, kdo šel z jednoho konce vesnice na druhý, nepřestávajíc zapisovat jejich jména, avšak sledovala jsem je dost bedlivě, takže když šla kolem skupina, jejímž záměrem jsem si nebyla jista, nebo když míjela skupina osob, které by normálně nešly pohromadě, mohla jsem hned vyskočit a zjistit, co se děje. Postavili jsme si svá obydlí bez stěn, takže jsme mohli stále pozorovat, co se odehrává. Použili jsme jenom velkou plátěnou plachtu, kterou jsme museli pracně znovu upevňovat uprostřed noci, když přišly zlé bouře.

Hned u dveří byla pohodlná plošina, kde se lidé odpoledne scházeli a bavili; zas ani tohle by si člověk nevybral pro tu hroznou tropickou hodinu, kdy slunce září téměř vodorovně a proniká do všech koutů takového otevřeného domu; znamenalo to však, že dům byl tím lepší jako pozorovací stanice. Konečně jeden ze zřetelů při výběrání onoho zvláštního místa byl ten, že Bangwin, náš bezprostřední soused, měl těhotnou ženu a porody lze v přírodní společnosti těžko spatřit, protože se děti obvykle rodí ve dvě hodiny v noci, nebo když je matka na rybolovu. Pravda, nakonec se i Bangwinovo dítě narodilo, když Čamwole byla na rybách, ale bylo to dost blízko, abychom slyšeli, jak jí Bangwin nadává, protože byla příliš dlouho v jiném stavu, a jak Čamwole odpovídá: „Co se do mne pouštíš? To dítě se narodí, kdy chce. Je to lidská bytost, a tak si vybírá chvíli k zrození. To není jako prase nebo pes, aby se narodilo, kdy druzí řeknou, že by mělo přijít na svět.“ Mohli jsme nafilmovat hádku, v níž Bangwin roztrhal na kousky pletený spací koš své druhé ženy — což je asi takový výkon jako rozbít v Americe piano nebo nový vůz —, a také scénu, kdy Čamwole, která pátrala po dítěti ve druhém domě a zuřila žárlivostí, protože druhá žena prožívala všechny radosti manželství, si vykračovala zpět a zavěsila na kokosové palmy znamení zakazující vstup, což bylo plně její právo, právo první ženy. A tak se volba místa pro dům v blízkosti bydliště těhotné ženy vyplatila — antropologicky.

Jako při volbě domu a jeho stavby se musí i ostatní podrobnosti života vědomě uspořádat tak, aby umocňovaly vaši sílu a příležitosti

k pozorování. Sluhy si nevolíme proto, že dovedou vařit, nebo proto, že jsou poctiví, i když jsme vděční, když k takové shodě dojde, nýbrž proto, že zapadnou do naší práce v terénu, zajistí zástupce ze dvou největších domácností nebo z obou stran rozdělené obce, nebo proto, že jsou správného věku a pohlaví, aby přivedli — či aspoň nepolekali — ten druh zpravodajů, které doufáme přilákat. Tak u kmene Manus, kde jsem chtěla studovat malé děti, byl můj celý domácí štáb pod 14 let, protože se staršími chlapci by byly vznikly problémy s tabuovanými vztahy a malé dívky by rodiče byli drželi daleko od domu. Dvanáct až čtrnáct let není ideální věk pro celý štáb služebných a někdy šel náš oběd do laguny, nad níž se naše obydlí nebezpečně vznášelo, zatímco v kuchyni zuřil mocný pěstní boj. Ale mezi mnoha tisíci dětských kreseb, které jsem sebrala, byly kresby dívek i hochů.

Celá tahle potřeba plánovat a ukáznit své volby k jedinému cíli neznámá, že vaše vztahy k přírodním lidem jsou chladně obchodnické. Když však držíte v náručí zhroucenou postavku utonulého dítěte a stále se snažíte, ač je to beznadějně, že je oživíte, musíte přitom neustále pozorovat chování jeho matky, která se začala bít do hlavy dřevěným polštářkem, spíše než byste dovolili své mysli, aby se zatoulala do bolesti nad jinými tělíčky bez života, která jste drželi. Vlastní citění, které by asi vedlo k básni nebo k modlitbě za někoho vzdáleného, nebo rozhodnutí napsat dopis či touha opustit scénu smrti a najít to, co nikdy neexistuje při práci v terénu, být totiž chvíli sama — cokoli z toho se musí podřídit povinnosti bdít, naslouchat, zaznamenávat, rozumět. Dokonce i selhání takové sebekázně (jako když jsem propukla v pláč bezmocného odporu tehdy, když jsem odešla — poté, co jsem proseděla celou noc s těžce nemocným baliněským dítětem — na chvíli domů a vrátila jsem se v mrazivém rozbřesku jitra v horách a kousl mě domácí pes) musí antropolog — jde-li to — bezprostředně jako podnět využít pro to, aby odhalili, co budou lidé dělat, když nějak projevíte zlost.

Antropologové se velice liší ve způsobech, jakými vstupují do života svých lidí: zda jim obvazují rány, nebo jim pomáhají opravit jejich rozlámané kousky strojů, či zda s nimi jdou na lov, nebo chystají konve masa pro slavnosti. Ale ať jde o jakýkoli typ vztahů, který se vyvine, když žijete po mnoho měsíců otevřen úzkostem i radostem celé vesnice, ten vztah se musí ukáznit k jedinému cíli — k tomu, abychom porozuměli kultuře.

A tak pohledy, které antropolog vnáší do úvahy o předmětu, jako je vztah mezi pohlavími, jsou odlišné od těch, které má citlivý člověk, který zkoušel více než jedno soudobé kulturní prostředí, a liší se od záběrů historika, jenž musí svůj dějinný obraz budovat ze zlomkovité dokumentární evidence, z pozůstatků, jimž vrtkavá náhoda dovolila přežít. Je to zvláštní řád látky a má zvláštní užití, právě tak jako klinický lékař může často mít daleko menší rozsah a bohatství pozorování než romanopisec, ale proto, že jeho pozorování jsou ukázněná, vytváří nicméně odlišný typ přínosu k našemu chápání lidského chování.

Další významná otázka zní: Co antropolog pozoruje, když pracuje mezi přírodními lidmi?

Snad nejvýznamnější bod zde je ten, že antropolog si musí rozhodnout, jak bude rozebírat své výsledky, v téže době, kdy koná svá pozorování. Když chce například někdo studovat způsob, jakým Ir nebo obyvatel Queenslandu či horal z Kentucky hovoří anglicky — každý velmi odlišně, velice to stojí za zkoumání —, jazykovědec užije ke svému úkolu celé znalosti mluvnice a fonetické soustavy angličtiny a dalších indoevropských jazyků. Neptá se v základě, jaký je tento jazyk, nýbrž jak se daná řeč změnila v rámci angličtiny. Jdeme-li však ke kmeni na Nové Guineji, musíme se ptát: Jaký je tenhle jazyk? A z oddělených vět, které vypáčíte z domorodce, kterého s nesházemí přimějete, aby se nejspíše posadil etnologovi tváří v tvář, musíte odvodit mluvnici. Tak je tomu i s chováním chlapců a děvčat, mužů a žen. Kdybychom měli studovat úlohu žen v jihoněmecké vesnici, sebrali bychom všechno své vědění o dějinné úloze žen v Evropě, o jejich postavení v římském a ve starém germánském právu, názory katolictví a protestantismu na ženino místo ve schématu věcí, a použijeme takový rámec, stanovili bychom přesně, jak se tento historický obraz mění v dané jedinečné vesnici. Jestliže však přistupujeme k neznámému kmeni na Nové Guineji, neexistuje žádný takový formální způsob myšlení, aby nás vedl. Když zakotvíme svou loď nebo když zastavíme své nosiče — jdeme-li pěšky — v některé cizí a neprozkoumané vsi, nevíme, které pohlaví bude ozdobeno a které nikoli, zda oholená hlava vykukující nad křovím patří muži či ženě. Zdali ta vzdálená postava soukající se do vršku čtyřicetistopové kokosové palmy je muž, protože ženy by neměly dělat tak nebezpečné a nesnadné věci, jako je šplhání po palmách, či zda je to žena, protože lezení po palmách je práce pro

děti a pro ženy. Musíme stavět své porozumění přímo z chování lidí samých, současně se učit, jak se chová tchyně a že pro ni existuje zvláštní výraz. Antropologovi, který se cvičil v tom, aby se poddal své lásce, aby čekal a hlídal a naslouchal, až se tvar vynoří z myriád malých činů a slov té malé skupiny lidí, mezi nimiž prožívá tak soustředěnou existenci, materiál sám vytváří jeho kategorie. Tak člověk vyvázne ze zajetí toho, že by se ptal jen na ty otázky, které se zakládají na naší vlastní civilizaci a na ostatních, které známe.

Pak z pokladnice našich vlastních pozorování a z bádání dalších antropologů, ať je uchováváme roztaveny ve své paměti jako obrazy, věty či zvuky, nebo pěkně srovnané na štítcích, které musejí hledající prsty pečlivě probírat, těžíme materiál, který nám pomůže vytvářet hypotézy, prověřovat jejich účelnost a navrhopvat nové směrnice pro práci. Takový je proces, který leží mezi laickým vyjádřením „přirozeně žádná lidská společnost“ a mezi antropologovým „žádná známá lidská společnost“. Smysl pro tohle bych ráda nějak zachovala ve čtenářově mysli, až bude číst další stránky.

Za slovem „člověk“ stojí v mé mysli zástup obrazů, lidé s bílou, hnědou, žlutou a černou kůží, muži s vojenským účesem i oholené lebky i mocné uzly vlasů; muži ve večerních úborech současné společnosti a lidé, kteří neoblékají nic kromě třpytných ozdob z perleťových škeblí ve tvaru půlměsíce na svých prsou; muži se svaly, které se nadouvají a vlíní, i muži s pažemi útlými jako u dívek; muži, jejichž prsty jsou příliš neohrabané, aby mohly držet nástroj menší než širočinu, a muži, kteří sedí a navlékají droboučké perličky na šňůrku; muži, jejichž mužnost uráží pach děcka, i muži, kteří dětátko něžně kolébají na pevných pažích; muži, jejichž ruce jsou vždy hotovy vymrštít se vzhůru a nazad, jako by měli vrhat oštěpem, ale i muži, jejichž ruce ochotně tisknou dlaň k dlani v posunku obrany a prosby; muži vysokí 6,6 stop i muži s výškou 5,5 stop.

A vedle nich stojí ženy, opět s nejrůznější barvou pleti; jedny mají vyholenou lebku, druhé dlouhé vlnité vlasy; ženy, jejichž prsy visí velice nízko nebo jsou dokonce vypěstěny tak, že se dají přehodit přes rameno, i ženy s malými vysokými ňadry, jaké mají postavy na náhrobcích Medicejských ve Florencii, ženy, které při chůzi švihají svou sukni z trávy, ale i ženy, které nosí tytéž sukně z trávy, jako by to bylo železné roucho chránící jejich ctnost. Ženy, jejichž paže vypadají prázdné, nedrží-li v nich dítě, a zase ženy, které drží své děti na vzdálenost

paže, jako by to byla drápavá divoká kočata; ženy, které jsou ochotnější k boji než jejich muži, a ženy, které se chvějí jako list již při zvuku rvačky; ženy, jejichž ruce nikdy nespočinou, i ženy, které usednou po těžké denní lopotě s rukama ochable spuštěnými do klína.

A před nimi a vedle nich a za nimi, v jejich pažích, na jejich zádech, těsně objímající rukama jejich krky, sedíce na jejich ramenou, rozloženy v popruzích a v sítěných vacích i koších, zavěšeny na stěně vigvamu a těsně zašněrovány v kolébce — jsou děti. Děti, které třeba strojí jako zmenšené vydání dospělých, takže zakopávají o dlouhou sukni, když se učí chodit, a zase děti, které běhají docela nahé až do 10 nebo 11 let; děti, které zcela trpně odpočívají, když jejich nosiči drtí rýži, nebo hrají divoké závodivé hry, a děti, které se těsně obejmou, když se kánoe převrhne a matka s děckem spadnou do vody; děti, pro které chybí označení, které berou nejdříve jako „myšky“ nebo „broučky“ a pak jako „lidičky“; děti, které si rodiče přáli, děti, jejichž každé slovo se přijímá jako věštba; děti, které jsou méně než člověk, dokud jim nenarostou zuby, a děti, které jsou zrůdami, jestliže jim vylézají zuby nepravidelně; děcka, která nemají hračky a drží se zachmuřeně nohou dospělých, a děti, které jsou tak veselé a čilé jako smích sám.

Tohle je knížka o mužích a ženách v jejich dětství i dospělosti. Čtenářova mysl se naplní obrazy zcela odlišnými od mých. Je otázkou, zda — když píšete z tohoto hlediska — ti, kteří čtou, dokáží podržet taková slova jako „muži“, „ženy“ a „děti“ jako otevřená slova (slova s otevřeným koncem), která ponесou v sobě ohlas — i když nikoli přesné podrobnosti — těch proměn lidského chování, jež leží mimo naše přímé poznání a o němž se pokouším něco sdělit.

Přeložil dr. Antonín Suchánek